

Національна музична академія України
імені П.І. Чайковського

Дудик Романа Володимирівна

УДК 78.04+784.96

**Хорова культура Прикарпаття кінця
XIX – першої третини XX століття**

17.00.03 – музичне мистецтво

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ - 2000

Ц 314.1-03 (2чк)

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00761972 (W)

78

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії української музики
Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського

Науковий керівник – Академік академії мистецтв України,
доктор мистецтвознавства, професор

Ляшенко Іван Федорович

Національна музична академія України
ім. П.І.Чайковського

Офіційні опоненти – доктор мистецтвознавства, провідний науковий
співробітник
Загайкевич Марія Петрівна, Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського
НАН України (Київ)

кандидат мистецтвознавства, доцент
Козаренко Олександр Володимирович, Вищий державний
музичний інститут ім. М.В.Лисенка (Львів)

Провідна установа – Харківський державний інститут мистецтв
ім. І.П. Котляревського, кафедра історії музики

Захист відбудеться "24" вересня 2000 р. о 15.30 год. на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д/26.005.01 по захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня доктора наук у Національній музичній академії України
ім. П.І.Чайковського за адресою: 01001, Київ – 1, вул. Архітектора Городецького,
1/3-11, 2-й поверх, ауд. 36..

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної музичної академії
України ім. П. І. Чайковського /01001, Київ – 1, вул. Архітектора Городецького,
1/3-11/.

Автореферат розісланий "23" серпня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства,
доцент

І.М. Коханік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В умовах духовного відродження українського народу та побудови незалежної Української держави зростає роль та значення музичного хорового мистецтва як невід'ємної складової загального культуротворчого історичного процесу.

Період розвитку національної музичної культури в Західній Україні (кінець XIX - перша половина XX століття) — один із важливих в історії українського музичного мистецтва, бо саме в ньому відбувалося загальне піднесення музичної культури та становлення композиторської школи. Демократичні зрушення в Галичині сприяли інтенсифікації мистецьких процесів і на Прикарпатті. Активізація громадського життя, інтенсивний розвиток різних видів національного мистецтва не могли не впливати на музичну творчість та виконавство в краї. З усіх галузей музичної творчості хорове мистецтво було одним з найрозвиненіших і давніх. Засадами для нього служили з одного боку, багатющі народно-пісенні традиції краю, і з другого, - високий рівень акапельного співу, професіоналізм якого підтримувався постійною виконавською практикою у сфері світського музикування і церковної музики. Хорове мистецтво було найактивнішим чинником самозбереження національних музичних традицій. Інтенсивна практика побутового хорового співу, поява численних аматорських колективів дали змогу залучити широку аудиторію до виконавської діяльності.

Актуальність дослідження. Музична культура Прикарпаття кінця XIX - першої третини XX століття містить в своїй історії багато нез'ясованого, невитлумаченого, штучно вилученого з наукового обігу. Дослідники, які зверталися до вивчення тогочасного музичного життя, змушені були дотримуватися цілої низки офіційних ідеологічних догм і нормативів. Яскраві постаті нашої культури, які знаходились в зазначений період на вершині слави і творчої активності, такі, як О.Залеський, В.Безкоровайний, І.Недільський, З.Лавришко-Бундзяк, Б.Кудрик та інші, зазнали в 20-30-х роках репресій і, прийнявши долю емігрантів, продовжували нагромаджувати музичні здобутки, утверджувати "поміж народів" рідну культуру, мову, традиції вже за кордоном. Внаслідок цього, сформувалося дещо викривлене уявлення про етнорегіональні культуротворчі процеси початку століття, які вимагають в сьогоденні відтворення істинної та повної картини функціонування й розвитку музичної культури Прикарпаття.

Особливість зазначеного періоду полягає в характерній двоплановості розвитку хорової культури: з одного боку, хорове музикування функціонувало в своєму природному середовищі, забезпечуючи своє існування прости-

відтворенням звичаїв та традицій; з другого боку – в зв'язку з іншими сферами духовної культури – театром, освітою, церквою.

Актуальними аспектами дисертаційного дослідження є розкриття жанрових площин пісенної творчості краю, специфіки регіональної фольклорної традиції та обрядовості; показ інтенсивності зростання ролі хорової творчості в безпосередньому поєднанні з процесами національного відродження на Прикарпатті, яке зумовлене виникненням мережі товариств "Просвіти", жіночих, шкільних, молодіжних організацій, напіввійськових формацій та музичних товариств "Боян". Знаменною рисою хорового руху даного періоду, пов'язаною з втіленням в життя масовості музичної культури, було виникнення безлічі аматорських хорових об'єднань, театральних гуртків, що вели досить активну гастрольну концертну діяльність. Саме в надрах масового хорового руху на Галичині виплекувалися професійні засади хорового мистецтва краю, які зіграли свою непересічну роль в розвитку загальнонаціональної хорової культури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі української музики Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського, згідно з планами наукових робіт вказаного навчального закладу, а також з тематикою наукових досліджень, що проводяться на музичному факультеті Прикарпатського університету імені Василя Стефаника.

Ступінь дослідженості проблеми. Вивчення процесів становлення і розвитку української регіональної хорової культури як невід'ємної складової частини загальнонаціональної музичної культури – актуальне завдання сучасного музикознавства та музичної культурології. Суттєві сторони музичного, зокрема, хорового життя в кінці XIX - першій третині XX століття на Прикарпатті вже знайшли певне висвітлення в ряді історико-теоретичних та краєзнавчих праць вітчизняних дослідників: Й.Волинського, М.Загайкевич, Л.Пархоменко, С.Павлишин, А.Лашенка, Ю.Булки, Л.Мазепи. Коло питань, пов'язаних з хоровим рухом, розвитком пісенного фольклору та жанру масової пісні даного періоду порушується в етнографічних та культурологічних розвідках А.Іваницького, С.Грици, О.Шевчук, Я.Михальчишина, М.Черепанина, Н.Костюк; місцевих краєзнавців П.Арсенича, В.Грабовецького, В.Качкана, Б.Гаврилюка.

При наявності значної кількості наукових розвідок, присвячених історії музичного мистецтва Західної України, жодний з дослідників не ставив за мету в усій повноті відтворити панораму культуротворчих процесів означеного періоду на Прикарпатті; зокрема, усіх можливих ділянок і напрямків пісенно-хорової культури краю.

Загальна проблематика дисертації актуалізується нинішньою етнокультурною ситуацією, яка стимулює зростання інтересу до витоків традиційної культури. Тому, проблема, що поставлена в центрі дослідження, визначена спробою розглянути різносторонній процес формування музичної культури Прикарпаття в кінці XIX - першій третині XX століття в трьох аспектах: це дослідження фольклорної традиції в пісенній культурі регіону з наявністю діалектної характеристики та проблемами інтонаційного синтезу різних регіонально-фольклорних та професійних традицій; дослідження творчості маловідомих на наш час композиторів та діячів культури краю; аналіз процесу організації та розвитку хорового руху і концертного виконавства (професійного та самодіяльного).

Предметом дослідження, відповідно до визначеної проблематики, є хорова культура Прикарпаття кінця XIX - першої третини XX століття як творчий феномен, котрий розглядається як цілісна система в різноманітних формах і засобах її функціонування. Розкрито основні тенденції розвитку хорової музичної культури прикарпатського краю та її характерні прояви в регіональній, загальнонаціональній та європейській проекції.

Матеріал дослідження. Враховуючи специфіку розвитку пісенно-хорової культури Прикарпаття як одного із наріжних компонентів української музичної культури, в дослідженні застосовано джерелознавчо-краєзнавчий принцип викладення матеріалу. В роботі використані культурологічні, історіографічні, музикознавчі, літературознавчі та краєзнавчі джерела. Положення і висновки дисертації ґрунтуються, головним чином, на архівних матеріалах, що містять певну кількість новітніх даних про особливості розвитку хорового життя в регіоні. Особливо слід відмітити широкий спектр використаних в роботі документальних матеріалів про творення і функціонування музичної культури прикарпатського краю з Центрального державного історичного архіву (ЦДІА) України у Львові у фондах № 146 ("Галицьке намісництво"), № 348 ("Просвіта"), № 309 (Наукове товариство ім. Т.Шевченка), № 514 ("Руська бесіда"); Львівської Наукової бібліотеки (ЛНБ) ім. Стефаника НАН України у фондах № 205 (О.Терлецький), № 17 (М.Бучинський), № 881 (НТШ); Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО) у фондах № 2 ("Станіславівське воеводне управління"), № 8 (Коломийське повітове староство, м. Коломия). Для досліджуваної проблеми важливими є також матеріали, вміщені в періодичних та серійних виданнях НТШ, каталогах, бібліографічних покажчиках, альманахах, часописах та газетах. Також використано як цінний інформативний матеріал багато розповідей, висловів, спогадів, записаних безпосередньо від носіїв пісенно-хорової традиції краю, зокрема від Луканюка С.А., Грабець Г.Ю., Кукурби М.М., Шпачинської М.Д., Турянської М.М., Винницького М.Ю., Дудик В.Г., Соколовського Б.А.

Методологічна основа дисертації визначена спрямуванням на комплексне дослідження регіональної хорової культури як складової частини українського музичного мистецтва. В основу роботи покладено діалектичну концепцію єдності народно-пісенної і професійної хорової творчості, яка розглядається в історичному розвитку. Музикознавча література містить чимало публікацій, які тією чи іншою мірою пов'язані з обраним аспектом розгляду теми. Так, важливі факти, відомості подані в історико-краєзнавчих, музично-критичних та мемуарних матеріалах, в рукописах тощо. Передовсім, це рецензії, статті, мемуари П.Бажанського, В.Барвінського, І.Біликовського, Р.Зарицького, Ф.Колесси, Б.Кудрика. Особливо цінними є наукові праці видатних вітчизняних дослідників, котрі дають уяву про тогочасні погляди на шляхи становлення та розвитку української культури (роботи Д.Антоновича, М.Грінченка, В.Барвінського, М.Грушевського, І.Огієнка, І.Крип'якевича, Б.Кудрика); етнографів та фольклористів (О.Кольберг, Я.Головацький, В.Гнатюк, В.Шухевич, С.Людкевич, Ф.Колесса). На основі краєзнавчих джерел, які інформують про культурологічну ситуацію в регіоні кінця XIX - першої третини XX ст., в повній мірі відображається широчінь побутування хорової музики в народній виконавській практиці місцевого соціально-етнічного компактного середовища.

Мета дослідження полягає у виявленні наріжних регіональних тенденцій і конкретних форм хорового життя Прикарпаття, у визначенні місця регіонального хорового мистецтва в загальнонаціональному культуротворчому процесі, у виявленні суттєвих сторін формування та еволюції пісенно-хорової музики регіону в системному взаємозв'язку з традиційним побутом народу, його історією і культурою.

Головними завданнями дослідження є:

- систематизація нових форм хорового виконавства в жанровому контексті пісенної творчості періоду кінця XIX - першої третини XX століття;
- розгляд пісенного фольклору Прикарпаття, його різновидів з урахуванням етнографічної та локальної приналежності;
- специфіка прояву етнорегіональних культурно-мистецьких тенденцій в контексті загальнонаціональної музичної культури;
- культурологічна характеристика концертно-хорового життя регіону як певної цілісності;
- виявлення закономірностей розвитку самодіяльного та професійного хорового виконавства, визначення напрямів індивідуальних творчих пошуків діячів культури краю і, зокрема композиторів Станіславщини.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що в роботі детально проаналізовано розвиток хорової культури Прикарпаття кінця XIX - першої третини XX століття, з якою пов'язана духовна культура регіону до його воз'єднання з УРСР, а саме, по-перше, у висвітленні традицій пісенно-хорової

культури Прикарпаття в жанрово-стильовому контексті зазначеного періоду, з урахуванням внутрішнього етнографічного районування краю (Гуцульщина, Покуття, Бойківщина, Опілля); по-друге, у розгляді регіонально-діалектної характеристики (етнолокальних мовних та етноінтонаційних рис) пісенного фольклору з її загально-інтонаційним складом (мелос-ритм-лад); по-третє, у відтворенні панорами розвитку культуротворчих процесів краю, по-четверте, у здійсненні детального аналізу становлення професійних засад музично-театрального та хорового мистецтва на Прикарпатті як цілісної системи в загальнонаціональному культуротворчому процесі.

У науковий обіг введено численний автентичний музичний матеріал, довідкову інформацію з джерелознавства, історіографії, музикознавства. Введено ряд знайдених архівних документів, свідчень, відомостей про функціонування хорових колективів, розкрито сторінки творчих біографій діячів музичної культури краю, виявлено етнорегіональні особливості пісенного фольклору Прикарпаття зазначеного періоду. Це дало можливість визначити й оцінити мистецький рівень тогочасної регіональної піснетворчості, проаналізувати стан хорової культури кінця XIX - першої третини XX ст. з усіма її досягненнями та протиріччями.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вона може використовуватись як для подальших наукових досліджень з історії української музичної культури краю, так і практично сприяти засвоєнню художнього досвіду Прикарпаття кінця XIX - першої третини XX ст. для розвитку хорового мистецтва України взагалі. Результати дослідження можуть бути використані при розробці курсів лекцій, спецкурсів з історії української музики, культурології та хорознавства у вищих та середніх навчальних закладах, а також у культурно-просвітницькій роботі, зокрема для працівників засобів масової інформації і як методичне знаряддя для збирачів-аматорів. Введення значної кількості джерелознавчих та документальних матеріалів, зокрема, залучених із архівів та бібліотек діаспори, розширює уявлення про хід культуротворчих та мистецьких процесів у краї в зазначений період.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалась на засіданнях кафедри історії української музики Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського; результати та висновки дослідження виголошені автором на конференціях "Модернізація системи освіти в Україні на засадах національних традицій та етнопедagogіки, гуманізації і демократизації, світового досвіду" (Івано-Франківськ, 1995), "Українська система виховання: проблеми, перспективи" (Івано-Франківськ, 1999), "Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура" (Київ, 1999), "Духовність і проблеми розвитку особистості" (Житомир, 1999), наукові читання

пам'яті академіка І.Ф. Ляшенка "Культурологічні проблеми української музики" (Київ, 2000).

Основні положення дисертації викладені в публікаціях автора.

Структура роботи: дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та бібліографії. Обсяг – 258 с., додатки – 40 с., список використаних джерел – 336 найменувань. Текст дисертації має ряд відмінностей: у наведених цитатах збережено авторський стиль викладу; в окремих рецензіях відсутність авторства означає їх анонімність; імена окремих осіб, на жаль, нам не вдалося встановити, тому в тексті вказані лише прізвища; лексика роботи відбиває діалектні особливості краю, про який пише автор.

Текстовий Додаток містить відомості про творчість маловідомих на наш час композиторів і діячів культури Прикарпаття.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, окреслено загальну проблематику дослідження, визначено методологічну основу, використані джерела, сформульовано мету і завдання дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення дисертації.

Розділ 1. ЕТНОРЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЕННО-ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ ПРИКАРПАТТЯ КІНЦЯ ХІХ - ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.

У кінці ХІХ – першій третині ХХ століття пісенно-хорова культура Прикарпаття, як і вся українська культура, вступає в новий етап розвитку, який зумовлений новими історичними обставинами, тогочасною політичною ситуацією: періодом австро-угорського панування, короткотривалою добою російської займанщини, періодом польського поневолення західних українців.

Вивчення традиційної музичної культури етнографічного регіону України – Прикарпаття засвідчує її загальнонаціональну основу, на тлі якої виділяються її окремі неповторні специфічні елементи. Специфіка відтворення панорами музичного фольклору краю кінця ХІХ - першої третини ХХ століття виявлена, насамперед, в територіально-етнографічному розподілі місцевого населення (гуцулів, покутян, бойків, опілян); в різножанровості пісенної творчості зазначеного періоду (обрядовий, історичний, побутовий фольклор); у висвітленні регіонально-діалектної характеристики з її загально-інтонаційним складом; у визначенні місця фольклору Прикарпаття в часопросторовому вимірі людського суспільства.

Починаючи з 60-х років ХІХ століття, під впливом передової суспільно-політичної та наукової думки, що проникала і зі всієї Галичини, центральної

України та розповсюджувалась за її межі, значно розширились сфери етнографічних досліджень, почалось більш цілеспрямоване і масове збирання етнографічних матеріалів краю. Фольклорні розвідки, дослідження, записи, статті місцевих етнологів і фольклористів (О.Терлецький, В.Шухевич, Корнило, Леонід і Роман Заклинські та ін.) являють собою цінний матеріал для розкриття й оцінки художнього потенціалу прикарпатського краю кінця XIX - першої третини XX століття.

Розглядаючи пісенний фольклор Прикарпаття зазначеного періоду, ми висвітлюємо його найпоширеніші жанри: календарно-обрядові (колядки, щедрівки, веснянки, гаївки, пісні - "полонинки"), родинно-обрядові весільні, історичні, стрілецькі, солдатські, соціально-побутові (співанки-хроніки, коломийки) з урахуванням їх етнографічної і локальної приналежності.

Характерною особливістю для західноукраїнських земель, в тому числі і для Прикарпаття, було те, що вже з XIV ст. тут відчувався сильний вплив католицької церкви, тому в означений період (кінець XIX - перша третина XX ст.) зусиллями греко-католицької церкви було збережено україномовну відправу, релігійні пісні, колядки, щедрівки і гаївки національного змісту, вертеп, традиційне народне весілля в поєднанні з церковною обрядовістю та ін.

На основі джерел, які інформують про музично-етнографічну ситуацію в регіоні кінця XIX - першої третини XX ст., в повній мірі відображається широчінь побутування пісенно-хорової музики в народній виконавській практиці місцевого соціально-етнічного компактного середовища. Наведений матеріал висвітлює функційну роль пісенної творчості в традиційних обрядах та звичаях, які поширені в прикарпатських селах: зимові обряди, пов'язані з святкуванням Різдва, Нового Року, Водохреща; весілля, вечорниці, весняні обряди, пов'язані з святкуванням Великодня.

В розділі розглядаються етнорегіональні особливості пісенно-хорової культури з жанрово-стильового погляду і за найбільш загальними ознаками визначаються характерні напрямки розвитку традиційного музикування. Отже, з функціональної і музично-стильової сторони цілісна жанрова картина пісенної творчості Прикарпаття виглядає так:

1. Обрядово-ритуальні дії:
 - звичай колядування; виконання колядок: світських ("Газдині Пелагії", "Дівці на віддданю", "Легіневи"), церковно-релігійних ("Дивная новина", "Бог ся раждає", "Небо і земля" тощо);
 - обрядові пісні весняного циклу: пісні-ладканки ("полонинки"); великодні веснянки; гаївки з хороводними іграми, коловими та ключовими танцями ("Перепілочка", "Мости", "Кривий танець", "Жучок", "Плетениця", "Огірочки"); чоловічі гаїлки-хороводи ("Левко", "Фостач", "Коза", "Сербина");
 - традиційні вечорниці: в'язанки лірико-побутових пісень.

2. Традиційні весільні пісні: "бервінковії", "забервінкові приспівування" (при плетенні весільних вінків молодим), пісні-ладканки, застільні співанки, співанки старості, кухаркам, музикам, газдам, гостям, співанки до "ганцю", "до почесного", "дрібні", гумористичні і жартівливі коломийки.

3. Родино-побутові солдатські пісні, які вживались під час військової служби в 30-х роках:

4. Жанр стрілецької пісні, який зародився на Прикарпатті на початку ХХ століття в гімнастичних організаціях і напіввійськових формаціях молоді ("Січ", "Сокіл", "Луг", "Каменярі"). Масове розгортання січового руху викликало потребу в спеціальних виданнях. Крім підручників, календарів, було видано велику кількість різноманітних "Січових співаників". Для створених осередків "Січей", організатор і засновник Кирило Трильовський видав у 1906 році в Чернівцях під псевдонімом Січовий Батько укладений ним "Збірник пісень патріотичних і січових", які звучали на щорічних січових святах (здвигач).

При висвітленні регіонально-діалектних особливостей поетичного фольклору з загально-інтонаційним складом музичного фольклору краю виразно простежується специфіка музичних структур, жанрово-стильових особливостей, манери виконання гуцулів, покутян, бойків.

Надзвичайно велика поширеність і значимість коломийки в піснетворчості населення Прикарпаття віддавна відзначається дослідниками як одна з характерних особливостей фольклорної традиції регіону. В розділі простежується розвиток жанру коломийки, її музичної структури, висвітлюються етногенетичні корені, етнолокальні та етноінтонаційні особливості.

Відтворення нами істинної панорами регіональної пісенно-хорової культури в кінці ХІХ - першій третині ХХ століття, її місця в національному та світовому культуротворчих процесах, вимагало не просто фактичних доповнень, уточнення і переосмислення явищ, а також пошуку витоків перервано-забутих або не розвинутих традицій.

Важливу роль у фольклорному процесі Прикарпаття відіграло давня вкорінене в свідомості місцевого населення розуміння історичної спорідненості, традиційної культури із загальнонаціональною українською культурою. Тому, з однієї сторони, пісенна творчість краю своїми основними компонентами базується на загальнонародному фольклорному досвіді, з другої – вносить в нього певні етнорегіональні риси. В роботі цей взаємозв'язок дає можливість розібратися з усією різноманітністю явищ і процесів в етнорегіональній пісенно-хоровій культурі, простежити відповідний хід фольклорних процесів, визначити і зрозуміти специфіку традицій краю.

В специфіці тематично-жанрової локалізації фольклору Прикарпаття, знайшла відображення часопросторова регламентація. У формуванні будь-яких суспільно-життєвих процесів визначальна роль належить часу та простору як

відповідним координатам, що фіксують все, що відбувається в світі. Час і простір взаємопов'язані: час не тільки відображає зміну, розвиток історичної епохи та в ній системи, але й визначає тривалість і структуру дій. З погляду історико-етнографічних, мовних, співомовних характеристик, розвиток музичного фольклору в просторі і часі нерівномірний. Як показує історичний досвід, вивчення і співставлення розвитку соціально-історичної спорідненості фольклорного процесу в краї, дають можливість побачити в ньому прояв специфічного в поєднанні соціально-політичних дій та культурних факторів. Тому, типологія жанрів у фольклорі Прикарпаття знаходиться в постійному співвідношенні з їх неповторністю в кожному конкретному прояві, зі специфікою їх функціонування в суспільстві, в системі регіональних фольклорних комплексів (в складі трудових, обрядових, хореографічних дій). Відповідно склалися пісенні цикли, які відображали основні етапи життєвого циклу особи (народження, хрестини, весілля, похорони) та календарно-обрядові (все, що пов'язане з фазами природи: весна-літо-осінь-зима). Цей обрядовий фольклор зумовлений сонячно-біологічним часопростором¹. Якщо через обрядовість у побутове життя міцно входили і закріплювались традиції, то обряди в свою чергу, формувалися за допомогою свят. Саме їм, на наш погляд, належить пріоритет в усій системі духовного життя. Будь-яке свято не існувало само по собі, воно збагачувалося допоміжними діями. Наприклад, різдвяно-новорічна святковість поєднує в собі і святомиколаївські вистави, Святвечір, різдвяний вертеп (виконання колядок); Маланкові вистави; Щедрий Вечір (виконання щедрівок); Водохрещення або Йордан. Таким чином, кожний празник мав свій обрядовий фон, завдяки якому народ самоочищався і возвеличувався. Празники були своєрідною календарною структурою духовного життя людини, його етнокодом. Цей своєрідний життєпис, в якому відбилися ідеї, боротьба і стремління народу, в якому знайшли вираження його ідеали, інтереси і психологія, зумовлюється культурно-історичним виміром – виміром людських діянь у вигляді передачі інформації, оповіді. Таким чином, для фольклору Прикарпаття як і кожного регіону характерний свій культурно-історичний часопросторовий вимір².

Оскільки музичний фольклор включає одночасно і "мову" як систему специфічних діалектних, музично-виражальних засобів, музичних структур, і стильових особливостей виконання, то він розвивається парадигмально. На основі розроблених музикознавцем С.Грицею рівнів парадигмальних ідентифікацій, ми визначили парадигми словесно-музичного фольклору, характерні для Прикарпатського регіону: а) семантично-тотожні варіанти; б) синонімічні варіанти; в) варіанти семантичної і структурної тотожності. Таким чином, під впливом

¹ Грица С. Час і простір у фольклорі, його стратифікація у зв'язку з етнографічним регіонуванням України/Українська художня культура. Навч. пос. /За ред. І.Ф.Ляшенка.-К.: Либідь, 1996. - роз.2, гл.8. - С.153

² Там само. - С.153-158

локальної інтерпретації народні пісні видозмінюють музично-поетичну структуру й функції, і її варіанти можуть переходити з одного жанру в інший, чи мати суміжно-жанрові ознаки (купальські коломийки, історичні колядки і т.д.).

Отже, регіонально-національний елемент у сфері духовної культури одночасно забезпечує збереження родової етнічної інформації (традицій, звичаїв, обрядів) і передбачає вироблення специфічних рис, які вирізняють даний етнос серед інших, і надають можливості його існуванню у світовому соціокультурному просторі.

Розділ 2. ІСТОРИЧНА РОЛЬ КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ КРАЮ В РОЗВИТКУ ХОРОВОЇ ТРАДИЦІЇ.

2.1. *Просвітницька та мистецька діяльність прикарпатських товариств; їх історична роль в розбудові національної культури.*

Провідні культурно-мистецькі тенденції і процеси останньої третини XIX століття (період Австро-Угорського панування) в Прикарпатському регіоні мають свою етнорегіональну специфіку, пов'язану з тими історичними соціально-політичними змінами, що відбувалися після Першої світової війни (окупація Польщею земель з 1919 до 1939 рр.) в Галичині.

В розділі висвітлюються питання розвитку культуротворчих процесів на Прикарпатті, які охоплюють два історичні періоди (перший - 70-ті роки XIX ст. - до 1914 року; другий - 1919-1939 рр.), аналізуються зовнішні і внутрішні фактори впливу на розвиток національної культури. Ці процеси характеризують не тільки особливості регіону в цілому, але й в роботі дається деталізація явищ по всіх 12 повітах (райони краю) для створення загальної панорами розвитку просвіти, музичної освіти, аматорської і професійної композиторської творчості та хорового виконавства.

Суспільно-політичні рухи 60-70-х років XIX століття в Галичині позитивно впливали на формування національної свідомості населення Прикарпаття. Гостро ставала потреба у створенні культурно-просвітницьких товариств, видавництв, які відстоювали інтереси, права і свободи народу, активно сприяли процесу цілеспрямованого розвитку музичної культури. Товариства краю, що виникли в цей період, такі, як "Просвіта" (1877), "Українське Педагогічне Товариство" (1881), "Товариство Руських Жінок" (1884), "Сокіл" (1894), і підготували наступний розквіт і підйом 90-х - 1914 рр. Не припинялося національно-культурне життя українців Прикарпаття і в період окупації Польщею до 1939 року, де "жили сильні традиції української національної самобутності і культурного прогресу"¹. Поява в 20-30-х рр. нових культурно-просвітницьких

¹ Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу.-2-ге видання. - К.: АТ "Друга рука", МП "Фенікс", 1993. - С.518

організацій, таких, як "Союз Українок" (1919), "Рідна Школа" (1923), "Луг" (1925), "Каменяри" (1931), свідчить про подальший розвиток активних культуротворчих процесів в регіоні.

Характерною ознакою мистецького життя краю кінця XIX - початку XX століття було створення різноманітних культурно-громадських осередків: читалень, народних шкіл, народних домів, товариств. Організація культурного дозвілля стимулювала широку аудиторію до постійних творчих пошуків, до концертної діяльності.

В розділі досліджено основні організаційні заходи, які були спрямовані на поширення хорової культури. Щорічні Шевченківські та Франкові святкування ставали постійною традицією в національно-культурному житті українців, спрямованою на зміцнення національної духовності. Значне зростання хорового руху на селі, часті масові виступи та конкурси селянських хорів у різних регіонах Прикарпаття в 20-30-х рр. були одним з багатьох виявів духовного мистецького життя.

Обставини розвитку національної музичної культури на Прикарпатті, починаючи з 80-х років XIX ст. до 1939 року склались так, що хорове мистецтво виявилось найактивнішим чинником самозбереження національної музичної традиції. Висвітливши панораму діяльності мережі просвітницьких товариств, молодіжних та жіночих організацій в розділі, підкреслимо їх велику роль у відродженні української нації, збереженні мови і культури, розвитку творчого потенціалу народу.

На мистецьку арену зазначеного періоду вийшла плеяда творчих сил краю різного покоління - композитори П.Бажанський, І.Біликовський, Д.Січинський, В.Безкоровайний, О.Залеський, І.Недільський, Б.Кудрик, Я.Барнич, які співпрацювали з товариствами, активно включались в процес творення та розвитку української музики в усіх її жанрах і формах. Продовжуючи традиції Миколи Лисенка, вони прокладали нові шляхи розвитку національного стилю, досягали помітних успіхів у справі виховання майбутніх професійних музикантів.

Розвиток хорового руху на Прикарпатті набув широкого суспільного значення, оскільки, залучаючи масу до мистецького процесу, активізував форми побутового і професійного музикування.

2.2. Музичні товариства "Боян" та їх вплив на розвиток хорової культури Станіславщини.

Культурно-мистецькі тенденції простежуються в діяльності прикарпатських "Боянів". За прикладом львівського "Бояна" (1895) такі ж товариства виникли в таких містах краю, як Коломия (1895), Станіславів (1896), Снятин (1901), Городенка (1926), Калуш (1932), Рогатин (1938). Їх концертна діяльність

була спрямована переважно на пропаганду творчості українських композиторів: М.Лисенка, С.Людкевича, Д.Січинського, Й.Кишакевича, Ф.Колесси та інших.

Високий виконавський рівень вимагав професійної підготовки учасників, музикантів-аматорів. Це посприяло створенню музичних шкіл, нотних видавництв, організації хорових колективів, вокально-хорових ансамблів ("дванадцятки", "шістнадцятки"), оркестрів, театральних гуртків; для підготовки висококваліфікованих музичних кадрів – філії Вишого музичного інституту імені Миколи Лисенка в містах: Станіславів, Коломия, Рогатин.

"Бояни" стали школою музичної культури, різностороння діяльність яких не мала на той час собі аналогів: від пропагування музичної освіти до постановки дитячих опер, від драматичних студій до широкої концертної діяльності. Створення осередків музичної освіти сприяло зростанню творчих і виконавських кадрів, розвитку творчого потенціалу краю.

Багатогранний комплекс організації хорового руху і концертного виконавства (професійного і аматорського) сприяв національно-стильовому розвитку всіх жанрів української та європейської музики – від народної пісні до хорової музики, вокально-симфонічної, інструментальної та музики для театру. В свою чергу, хорова культура збагачувалась новими формами співочого музикування, зберігаючи при цьому риси національного.

Розділ 3. СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАСАД МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОГО ТА ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА НА ПРИКАРПАТТІ.

У висвітленні процесів становлення професійного музичного мистецтва краю ми зберігаємо етнорегіональний принцип, що дало змогу розкрити як специфічні, так і загальні, спільні для хорової культури регіону риси.

В матеріалах розділу висвітлені досягнення в театральному мистецтві та хоровій культурі Прикарпаття кінця XIX - першої третини XX століття. Численні аматори й шанувальники музично-театрального мистецтва докладали усіх можливих зусиль для його розвитку, а саме: у створенні аматорських музично-театральних гуртків, їх участі в організації концертного життя; у намаганні розширити межі традиційного репертуару, в якому домінували тенденції побутовізму, романтизму та сентименталізму, а також активне звертання до місцевого фольклору.

Оцінюючи історично-прогресивну роль місцевих театрів означеного періоду, висвітлюючи їх значення для утвердження вітчизняного театрального мистецтва, особливо підкреслимо вагомий внесок як професійних, так і аматорських гуртків у справу продовження національних традицій музично-драматичного мистецтва.

В означений нами період важливим чинником у формуванні професіонального хорового виконавства в краї було виникнення безлічі аматорських хорових об'єднань, гуртків. Національна традиція гуртового співу переросла у потребу створити з кращих аматорів загально-сільські хори при товариствах "Просвіти", які водночас були і як церковні (серед них і по сьогоднішній день творчо працюють народні хорові колективи сіл Радчі, Ямниці, Микитинців, Угорників Станіславівського повіту (нині району), с.Печеніжина Коломийського повіту.

У висвітленні питання про організацію концертно-хорового життя в шкільних та церковних осередках (народні школи, гімназії; школи співу при церквах, духовні семінарії) виразно простежується, як саме хорова культура, творена в їх стінах, ставала загальнонаціональним набуттям, формуючи фундаментальні засади професіонального мистецтва.

Виразник українського національно-культурного відродження на Прикарпатті ХІХ – початку ХХ століття – духовенство – єдина на той час освічена верства українського суспільства - відіграло місію ідеолога і провідника національно-визвольного руху галицьких русинів. Осередком місцевого культурного життя, де громадились старожили і молодь, була греко-католицька церква, яка зуміла зберегти народні традиції і донести до наших днів і національну обрядовість, і національну мову богослужіння.

ВИСНОВКИ

Висвітлення реальної панорами розвитку етнорегіональних культуротворчих процесів краю вимагало виявлення та систематизації численних відомостей, конкретних історичних джерело-краєзнавчих фактів, винайдених у вітчизняних архівах та матеріалах, що надходять із світової української діаспори. Всебічне вивчення сукупності джерельних матеріалів переконує в тому, що головним чинником розвитку музичної культури Прикарпаття кінця ХІХ - першої третини ХХ століття стало зростання національної свідомості, яке відбувалося під впливом культуротворчих процесів, що проходили в Галичині, Наддніпрянській Україні та в країнах Західної Європи.

Розвиток національної свідомості, історичної пам'яті у кожного з поколінь, відродження духовності українського народу неминуче пов'язані з ростом інтересу до пізнання та вивчення краєзнавчої своєрідності кожного з регіонів країни, зокрема, Прикарпаття.

Пісенний фольклор краю посідає вагоме місце в традиційній побутовій музичній культурі, оскільки тут, *по-перше*, сильніше даються взнаки нашарування різних пісенних епох; *по-друге*, з огляду на історичні обставини, тут інтенсивніше проходив процес асиміляції з пісенними культурами сусідніх народів; *по-третє*,

відбувалося пристосування загальноукраїнських та міграційних пісенних зразків до місцевих музичних стилів. На Прикарпатті вкорінилися і дають свій відбиток давні фольклорні пласти, зокрема, виробилися місцеві форми музикування, загалом – місцеві музичні традиції.

Визначений нами період дослідження хорової культури Прикарпаття є важливим в історії українського музичного мистецтва, оскільки в ньому відбувалося загальне піднесення музичної культури, формування професійних засад хорового мистецтва і становлення композиторської школи.

Традиції хорової культури Прикарпаття, що були піддані аналізу в даному дослідженні, органічно вросли в подальший культуротворчий процес після історичного Воз'єднання Західно-Українських земель з Великою Україною в 1939 році. Цей процес позначений як новими здобутками, так і відомими втратами в усіх сферах музичної культури. Він дедалі актуалізується та привертає посилену увагу вчених, зокрема під кутом зору "переоцінки цінностей" в сучасних умовах духовного відродження національної культури Незалежної України.

Дисертаційне дослідження є спробою автора зробити свій внесок в музичну регіоналістику і є цілком самостійним, змістовним дослідженням, що ґрунтується на широкій джерелознавчій базі.

Основні результати дослідження викладені в таких публікаціях автора:

1. Концертна діяльність хорових колективів Прикарпаття першої третини ХХ століття // Науковий Вісник НМАУ: Музичне виконавство.- Київ, 1999.- вип.1.- С.53-60.
2. Хори в Канаді // Музика.- Київ, 1999.- № 1-2.- С.15.
3. Молодіжний рух в концертно-музичному житті Прикарпаття кінця ХІХ – першої третини ХХ століття // Теорія і практика педагогічного процесу. Проблеми сучасного мистецтва і культури: 36. наукових праць.- Харків, 2000.- С.188-196.
4. Становлення професійних засад музично-театрального мистецтва на Прикарпатті: історичний аспект // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура.- Київ, 1999.- Т.14.- С.491-497.

Апробація результатів дослідження:

1. Музичне життя Городенківщини // Джерела.- Івано-Франківськ, 1998.- № 3-4.- С.62-63.
2. Товариство "Коломийський Боян" і розвиток музично-хорової культури Прикарпаття // Рідна школа.- Київ, 1999.- № 9.- С.14-16.

3. Т.Шевченко в музичному житті товариства "Коломийський Боян" // Тарас Шевченко і народ. Дослідження, переклади, публікації: Збірник наукових праць.- Івано-Франківськ, 1999.- Вип. VII.- С.113-115.

4. Денис Січинський та музично-хорова культура Прикарпаття // Українська система виховання: проблеми, перспективи: 36. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції.- Івано-Франківськ, 1999. - С.128-133.

5. Використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у формуванні хорового диригента // Доповіді Всеукраїнської науково-практичної конференції "Модернізація системи освіти в Україні на засадах національних традицій та етнопедagogіки, гуманізації і демократизації, світового досвіду".- Івано-Франківськ, 1995.

6. Музичний фольклор Прикарпаття в часопросторовому вимірі людського суспільства // Доповіді Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції "Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура".- Київ, 1999.

7. Професійне і аматорське музичне мистецтво Прикарпаття на рубежі XIX – XX ст. як чинник формування національної самосвідомості // Виступи П'ятої міжнародної науково-практичної конференції "Духовність і проблеми розвитку особистості".- Житомир, 1999.

8. Концертно-музичне життя Прикарпаття кінця XIX – першої третини XX століття // Наукові читання пам'яті академіка І.Ф.Ляшенка "Культурологічні проблеми української музики".- Київ, 2000.

Дудик Р.В. Хорова культура Прикарпаття кінця XIX - першої третини XX століття.- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 - музичне мистецтво. Національна музична академія України імені П.І.Чайковського, Київ, 2000.

Дисертаційне дослідження на широкому архівно-красознавчому матеріалі представляє процеси становлення і розвитку хорового мистецтва Прикарпаття в контексті загальнонаціональних культуротворчих процесів. В ньому висвітлена специфіка етнорегіональних особливостей пісенно-хорової культури краю, у формуванні якої зробили свій внесок такі самобутні райони, як Гуцульщина, Покуття, Бойківщина і Опілля. Розмаїття пісенного фольклору розглядається в роботі з урахуванням етнографічної і локальної специфіки. Вперше зроблено аналіз діалектних особливостей поетичного фольклору Прикарпаття в його етнорегіональному розмаїтті і відповідно з музично-інтонаційним рядом наспівів. В роботі наголошується на впливі часопросторового фактору на процеси формування жанрової системи фольклору регіону. Розглядаються проблеми становлення

фундаментальних професійних засад музично-театрального і хорового мистецтва та формування композиторської школи Прикарпатського регіону.

Ключові слова: хорова культура, етнорегіональна специфіка, краєзнавство, фольклор, культурно-просвітницька діяльність, аматорство, культуротворчий процес.

Дудык Р.В. Хоровая культура Прикарпатья конца XIX - первой трети XX столетия. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 – музыкальное искусство. Национальная музыкальная академия Украины имени П.И.Чайковского, Киев, 2000.

Диссертационное исследование на широком архивно-краеведческом материале представляет процессы становления и развития хорового искусства Прикарпатья в контексте общенациональных культуротворческих процессов. В нем освещена специфика этнорегиональных особенностей песенно-хоровой культуры края, в формирование которой внесли свой вклад такие самобытные районы, как Гуцульщина, Покутье, Бойковщина и Ополье. Многообразие песенного фольклора рассматривается в работе с учетом этнографической и локальной специфики. Впервые выполнен анализ диалектических особенностей поэтического фольклора Прикарпатья в его этнорегиональном многообразии и в соответствии с музыкально-интонационным рядом напевов. В работе акцентируется внимание на влияния пространственно-временного фактора на процессы формирования жанровой системы фольклора региона. Рассматриваются проблемы становления фундаментальных профессиональных оснований музыкально-театрального и хорового искусства, формирования композиторской школы Прикарпатского региона.

Ключевые слова: хоровая культура, этнорегиональная специфика, краеведение, фольклор, культурно-просветительская деятельность, аматорство, культуротворческий процесс.

Dudyk R.V. Chorus Culture of Precarpathian Region, the end of the XIX-th – the first third of the XX-th century. - Manuscript.

Thesis for Candidate's Degree on art criticism in the field 17.00.03 – Musical Art. - P.I.Tchaikovsky Ukrainian National Musical Academy, Kyiv, 2000.

The thesis based on huge archives and regional materials represents the process of creation and development of Precarpathian Chorus Art in the context of general national cultural and creative processes. It has disclosed the fact that, combined in itself the richest folk song and creative traditions with developing singing without accompaniment (secular, cult) singing chorus culture was the most developed branch of

musical creation in the mentioned period. The Chorus Art was the most active fact of national musical tradition selfkeeping.

The peculiarity of the mentioned period was in specific characteristic boiled down to double sides chorus culture development. On the one hand, the chorus music functioned in its natural conditions, providing its existence by simple representing of customs and traditions. On the other hand, the chorus music functioned in close connection with such spheres of spiritual culture as theatre, education, church.

This thesis research discloses specific ethnic peculiarities of the land chorus song culture, a valuable contribution to creation of which was made by such original regions as Hutsulshchyna, Pokuttya, Boikivshchyna and Opillya.

Taking into account ethnic, regional and local specific character, the variety of song folklore has been examined. The analysis of Precarpattya folklore poetic dialect peculiarities has been made for the first time.

The influence of time and space fact on processes of region folklore system genre creation has been accented.

The disclosing of activity of such regional societies and organizations as "Prosvita", "Boyan", "Ukrainian Pedagogical Society", "The Society of Russ Women", "Sokil", "Sitch", "Plast", "Luh", "Kamenyary" and others is an investigator valuable contribution to the science.

The creation and activity of mentioned above societies and organizations were possible thanks to work of progressive part of Ukrainian teachers and priests, who acted as public figures, cultural workers, composers and actors. They furthered land national life increasing, land spiritual decoration in condition of alien Austria and Polish depression.

Going on the best traditions of Mykola Lysenko, such Precarpathian composers as P.Bazhansky, O.Zalesky, I.Nedilsky, I.Bilykovsky, D.Nykol'yshyn, B.Kudryk and others opened new ways in the developing of national musical style, and, in spite of organizational character difficulties, achieved great success in the field of raising future professional composers.

The high level of composer doing demanded the professional training of doers, amateur musicians. That fact furthered musical schools, music publishing houses formations, high qualified musicians branches of High musical institute named by M.Lysenko. The creation of "Boyan" net in Precarpattya (Kolomiya, 1826; Stanislaviv, 1896; Snyatyn, 1901; Horodenka, 1926; Kalush, 1932; Rohatyn, 1937), the formation of musical education establishments furthered the increasing of creative and doing figures, country potential creative development.

Valuing historical important meaning of local theatres of the mentioned period, underlining their role in national Theatre Art, the great contribution of professional and amateur circles to the musical dramatic art national traditions have been disclosed in the thesis.

The problems of making fundamental professional principles of Music, Theatre and Chorus Art and the creation of Precarpathian region composers school have been considered in this thesis.

The thesis research belongs to cultural trend of musical region school.

Key words: chorus culture, ethnic regional specific character, country science, folklore, cultural and instructive activity, amateur science, cultural creative process.

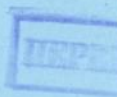
Підписано до друку 17.08.2000. Формат 60x84/16.
Умовн.-друк арк. 1/25.
Наклад 120.

Друк:

 «НВ Домінант», м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 4а (Ратуша), тел. 55-94-93

АВ 46.314

Мист.

Мист